SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 1
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI

Umida Karimova

QVPMM Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yinga asoslangan ta’limni tashkil etishning nazariy-metodologik asoslari, pedagogik imkoniyatlari va amaliy texnologiyalari tadqiq etilgan. O‘yinning maktabgacha yoshdagi bolaning bilish, ijtimoiy-emotsional, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishidagi o‘rni zamonaviy pedagogik va psixologik qarashlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda o‘yinga asoslangan ta’lim oddiy ko‘ngilochar faoliyat emas, balki oldindan belgilangan ta’limiy maqsad, rivojlantiruvchi muhit, bolaning faol ishtiroki, pedagogik qo‘llab-quvvatlash va refleksiv baholashni o‘z ichiga oluvchi yaxlit pedagogik texnologiya sifatida talqin etiladi. Maqolada didaktik, syujetli-rolli, ijodiy, harakatli, muammoli-vaziyatli, konstruktiv va qoidali o‘yinlardan foydalanish mexanizmlari ochib berilgan. Shuningdek, o‘yinga asoslangan ta’limni “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturining kompetensiyaviy va rivojlantiruvchi yondashuvlari bilan integratsiyalash imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Tadqiqot natijalari asosida o‘yinga asoslangan ta’limni samarali tashkil etishning pedagogik shartlari, tarbiyachining funksiyalari va bolalar rivojlanishini kuzatish mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

Maktabgacha ta’lim, o‘yin, o‘yinga asoslangan ta’lim, pedagogik texnologiya, didaktik o‘yin, syujetli-rolli o‘yin, rivojlantiruvchi muhit, kompetensiya, bolaga yo‘naltirilgan ta’lim, faol ta’lim, ijodkorlik, ijtimoiy-emotsional rivojlanish.

KIRISH

Maktabgacha yosh davri inson shaxsining keyingi rivojlanishi uchun fundamental ahamiyatga ega bo‘lgan bosqichlardan biridir. Mazkur davrda bolaning bilish jarayonlari, nutqi, muloqot qobiliyati, ijtimoiy xulqi, emotsional holati, mustaqilligi va ijodiy imkoniyatlari jadal shakllanadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim jarayonini tashkil etishda bolaning tabiiy rivojlanish qonuniyatlari, yosh xususiyatlari va individual ehtiyojlarini hisobga olish muhim pedagogik talab hisoblanadi.

Zamonaviy maktabgacha ta’lim nazariyasida bola faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki o‘z tajribasi orqali bilim va ko‘nikmalarni faol

ravishda shakllantiruvchi shaxs sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan, o‘yin bolaning tabiiy faoliyati sifatida ta’lim jarayonining muhim mexanizmiga aylanadi.

Milliy maktabgacha ta’lim tizimida ham ta’lim mazmunini bolaning har tomonlama rivojlanishiga yo‘naltirishga katta e’tibor berilmoqda. Xususan, O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun ishlab chiqilgan takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishga qo‘yiladigan davlat talablari asosida shakllantirilgan bo‘lib, ta’lim-tarbiyaviy faoliyatni bola rivojlanishiga yo‘naltirishni nazarda tutadi. Dasturda turli yosh guruhlari uchun bolalar faoliyatining turlari, rivojlanish xaritalari va rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish bo‘yicha yondashuvlar ham belgilangan.

Xalqaro pedagogik tajribada ham o‘yinga asoslangan ta’lim maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida qaraladi. UNICEF va LEGO Foundation tomonidan tayyorlangan tadqiqot materiallarida o‘yin bolalarning bilim va ko‘nikmalarni egallashi, mustaqil faoliyat yuritishi hamda tengdoshlari va kattalar bilan hamkorlik qilishida muhim vosita sifatida izohlangan. Shu bilan birga, pedagogning vazifasi bolaning o‘yinini to‘liq nazorat qilish emas, balki o‘yin uchun sharoit yaratish, bolaning qiziqishlarini kuzatish va zarur hollarda pedagogik qo‘llab-quvvatlashdan iborat ekani ta’kidlanadi.

Zamonaviy rivojlanishga mos pedagogika konsepsiyasida ham o‘yin, izlanish va faol ishtirok bolaning yaxlit rivojlanishini ta’minlovchi asosiy mexanizmlar sifatida qaraladi. NAEYC tomonidan ishlab chiqilgan Developmentally Appropriate Practice yondashuvida ta’lim bolaning rivojlanish darajasi, individual xususiyatlari va ijtimoiy-madaniy kontekstini hisobga olgan holda tashkil etilishi, o‘yin asosidagi faol va qiziqarli ta’lim esa mazkur yondashuvning muhim tarkibiy qismi ekanligi ko‘rsatiladi.

Shu jihatdan maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘yindan foydalanishning o‘zi yetarli emas. Muhim masala — o‘yinni ta’limiy maqsadga yo‘naltirish, bolaning mustaqil faoliyatini saqlab qolish va pedagogik natijani kuzatish imkonini beradigan texnologik tizimni yaratishdir.

Tadqiqot muammosi:

Amaliyotda o‘yindan foydalanish bilan o‘yinga asoslangan ta’lim tushunchalari ko‘pincha bir-biriga tenglashtiriladi. Aslida esa har qanday o‘yin ta’limiy o‘yin bo‘lavermaydi. O‘yinga asoslangan ta’limda o‘yin mazmuni bolaning tabiiy qiziqishi bilan birga muayyan rivojlantiruvchi yoki ta’limiy maqsadga ega bo‘lishi kerak.

Shundan kelib chiqib, tadqiqotning asosiy muammosi quyidagicha belgilanadi: maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘yin faoliyatining tabiiyligini saqlagan holda uni ta’limiy maqsadlar bilan qanday uyg‘unlashtirish mumkin?

Tadqiqot maqsadi:

Maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘yinga asoslangan ta’limni tashkil etish texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va uni samarali tashkil etishning metodik modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari

– Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

– O‘yinga asoslangan ta’lim tushunchasining pedagogik mohiyatini ochib berish.

– O‘yinning maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishidagi funksiyalarini tahlil qilish.

– O‘yinga asoslangan ta’limning asosiy texnologiyalarini tasniflash.

– Tarbiyachining o‘yinga asoslangan ta’limdagi pedagogik rolini aniqlash.

– Rivojlantiruvchi o‘yin muhitini tashkil etish shartlarini belgilash.

– O‘yinga asoslangan ta’limni “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturining rivojlantiruvchi va kompetensiyaviy yondashuvlari bilan integratsiyalash imkoniyatlarini ko‘rsatish.

– O‘yin faoliyatining ta’limiy samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tashkil etiladigan ta’lim-tarbiyaviy jarayon.

Tadqiqot predmeti

O‘yinga asoslangan ta’limni tashkil etish mazmuni, shakllari, metodlari, pedagogik shartlari va texnologiyalari.

Tadqiqotning ilmiy farazi

Agar maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘yinga asoslangan ta’lim:

– bolaning yosh va individual xususiyatlari asosida;

– aniq ta’limiy maqsadlar bilan;

– rivojlantiruvchi predmetli muhitda;

– bolalarning mustaqil tanlovi va tashabbusini saqlagan holda;

– pedagogning nozik yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi roli asosida;

kuzatish va rivojlanish natijalarini baholash bilan uyg‘un holda tashkil etilsa, bolalarning bilish faolligi, kommunikativ kompetensiyasi, ijodkorligi, mustaqilligi va ijtimoiy-emotsional rivojlanishida ijobiy natijalarga erishish imkoniyati ortadi.

2. METODOLOGIYA (METHODS)

2.1. Tadqiqot metodologik asoslari

Tadqiqotda tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, kompetensiyaviy va rivojlantiruvchi ta’lim yondashuvlari asos qilib olindi.

Tizimli yondashuv o‘yinga asoslangan ta’limni alohida metod sifatida emas, balki maqsad, mazmun, pedagog, bola, muhit, o‘yin materiali, faoliyat va baholash elementlaridan tashkil topgan yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rishni nazarda tutadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv har bir bolaning individual qiziqishi, rivojlanish sur’ati, tajribasi va ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi.

Faoliyatga asoslangan yondashuv bilimni tayyor holda berishdan ko‘ra, bolaning amaliy faoliyat va tajriba orqali o‘zlashtirishini nazarda tutadi.

Kompetensiyaviy yondashuv esa o‘yin jarayonida faqat bilimni shakllantirish bilan cheklanmay, olingan bilimni real vaziyatlarda qo‘llash, muloqot qilish, muammoni hal etish va hamkorlik qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

2.2. Tadqiqot metodlari Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

– ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish;

– psixologik-pedagogik manbalarni o‘rganish;

– qiyosiy tahlil;

– umumlashtirish;

– pedagogik kuzatish;

– faoliyat natijalarini tahlil qilish;
– metodik modellashtirish;
– pedagogik diagnostika elementlaridan foydalanish.

Tadqiqotning nazariy bazasini maktabgacha ta’lim bo‘yicha zamonaviy ilmiy qarashlar, xalqaro tashkilotlarning metodik materiallari hamda O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimining dasturiy-me’yoriy hujjatlari tashkil etdi.

2.3. O‘yinga asoslangan ta’lim tushunchasining ilmiy talqini

O‘yinga asoslangan ta’limni “o‘yin orqali bilim berish” degan tor ma’noda tushunish to‘g‘ri emas. Bu tushuncha o‘yin elementlari, bolaning faol ishtiroki, izlanish, tanlov, tasavvur, muammoli vaziyat, ijtimoiy hamkorlik va pedagogik maqsadning birligini anglatadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda “play” va “learning”ni bir-biriga qarama-qarshi tushunchalar sifatida qo‘yish samarasiz ekanligi ta’kidlanadi. Aksincha, mazmunli va pedagogik jihatdan puxta tashkil etilgan o‘yin bolaga bir vaqtning o‘zida bilim, ko‘nikma, muloqot tajribasi va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni egallash imkonini beradi.UNICEF materiallarida o‘yinning turli shakllari — predmetlar bilan o‘yin, tasavvuriy o‘yin, yolg‘iz va hamkorlikdagi o‘yin, jismoniy o‘yinlar va boshqa shakllar — bolaning rivojlanishi uchun muhim ekanligi ko‘rsatiladi. Pedagog esa bolaning o‘yinini boyituvchi muhit va “scaffolding”, ya’ni bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlashni ta’minlashi kerak.

3. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNING PEDAGOGIK MOHIYATI

O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning nafaqat hordiq chiqarish, balki dunyoni bilish va o‘zlashtirish vositasidir. Bola o‘yin jarayonida real hayotdagi munosabatlarni modellashtiradi, kattalar xatti-harakatlarini kuzatadi va qayta yaratadi, turli ijtimoiy rollarni sinab ko‘radi.

O‘yinning pedagogik funksiyalarini quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

3.1. Bilish funksiyasi

O‘yin orqali bola predmetlarning xususiyatlari, rang, shakl, miqdor, fazoviy munosabatlar, tabiat hodisalari va ijtimoiy hayot haqida tasavvurlarni egallaydi.

Masalan, “Do‘kon” syujetli-rolli o‘yinida bola mahsulotlarni ajratish, sanash, narx tushunchasini anglash va muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

3.2. Kommunikativ funksiya

O‘yin jarayonida bolalar bir-biri bilan gaplashadi, kelishadi, savol beradi, javob qaytaradi va o‘z fikrini himoya qiladi. Bu jarayon nutq rivojlanishining tabiiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

3.3. Ijtimoiy funksiya

Rollarni taqsimlash, qoidalarga rioya qilish, navbat kutish, sherigiga yordam berish va umumiy maqsadga erishish bolada ijtimoiy xulqning dastlabki shakllarini rivojlantiradi.

3.4. Emotsional funksiya

O‘yin bolaning o‘z his-tuyg‘ularini ifodalashiga imkon beradi. Ayniqsa syujetli-rolli va dramatik o‘yinlar orqali bola qo‘rquv, quvonch, hayajon, hamdardlik kabi emotsiyalarni turli vaziyatlarda ifodalashni o‘rganadi.

3.5. Ijodiy funksiya

O‘yinda ko‘pincha yagona “to‘g‘ri” javob mavjud emas. Bola yangi syujet, yangi rol yoki yangi yechim taklif qilishi mumkin. Shu sababli o‘yin divergent fikrlash va ijodiy tashabbusni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratadi.

3.6. Motivatsion funksiya

O‘yin faoliyati bolaning ichki qiziqishini qo‘zg‘atadi. Ta’limiy topshiriq o‘yin mazmuniga tabiiy integratsiya qilinganda bola uni tashqi majburiyat sifatida emas, o‘z faoliyatining bir qismi sifatida qabul qiladi.

4. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIM TEXNOLOGIYALARI

4.1. Didaktik o‘yin texnologiyasi

Didaktik o‘yinlar muayyan ta’limiy vazifani hal qilishga qaratiladi.

Masalan:

“Rangni top” — ranglarni farqlash;

“Shaklni top” — geometrik shakllarni ajratish;

“Ortiqchasini top” — tasniflash va mantiqiy fikrlash;

“Nechta?” — miqdor va sanoq ko‘nikmalarini rivojlantirish;

“Kim nima qiladi?” — kasblar haqidagi tasavvurlarni rivojlantirish.

Didaktik o‘yinning texnologik tuzilmasi quyidagicha bo‘lishi mumkin: maqsad → o‘yin vaziyati → qoida → mustaqil harakat → natija → refleksiya.

Bu yerda refleksiya bolaning “Men nimani bildim?”, “Qanday bajardim?”, “Nima qiyin bo‘ldi?” kabi savollar orqali o‘z faoliyatini anglashini ta’minlaydi.

4.2. Syujetli-rolli o‘yin texnologiyasi

Syujetli-rolli o‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy tajribasini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Masalan: “Shifoxona” o‘yinida: shifokor, hamshira,bemor, ro‘yxatga oluvchi kabi rollar tashkil etiladi. Bunda bola nafaqat kasb nomlarini o‘rganadi, balki muloqot qilish, savol berish, javob qaytarish, boshqalarga g‘amxo‘rlik qilish va vaziyatga mos harakat qilishni o‘zlashtiradi.

4.3. Muammoli o‘yin texnologiyasi

Muammoli o‘yinda bolaga tayyor yechim emas, balki muayyan muammo beriladi. Masalan: “Qo‘g‘irchoqning uyi buzilib qoldi. Uni qanday qilib qayta quramiz?” Bolalar mavjud materiallarni tahlil qiladi, variantlar taklif qiladi, birgalikda qaror qabul qiladi va natijani tekshiradi. Bu texnologiya: muammoli fikrlash, sabab-oqibat munosabatlarini anglash,mustaqil qaror qabul qilish,hamkorlik,ijodkorlik kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

4.4. Konstruktiv o‘yin texnologiyasi

Konstruktiv o‘yinlarda kubiklar, konstruktorlar, tabiiy materiallar va boshqa predmetlardan foydalaniladi. Bunday o‘yinlar orqali:fazoviy tasavvur, mayda motorika,rejalashtirish,matematik tafakkur,muammoni hal qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Masalan, “Shahar quramiz” loyihasida bolalar yo‘l, uy, bog‘cha, shifoxona va boshqa obyektlarni mustaqil joylashtirishlari mumkin.

4.5. Harakatli o‘yin texnologiyasi

Harakatli o‘yinlar jismoniy rivojlanish bilan birga kognitiv jarayonlarni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, “Rangga qarab harakat qil” o‘yinida bola ma’lum rangni ko‘rganda muayyan harakatni bajaradi. Bu jarayonda diqqat, tezkor reaksiya, xotira va harakat koordinatsiyasi birgalikda rivojlanadi.

4.6. Ijodiy-dramatik o‘yin texnologiyasi

Ertak, hikoya yoki hayotiy vaziyat asosida dramatik o‘yinlar tashkil etish mumkin.Masalan, “Zumrad va Qimmat”, “Bo‘g‘irsoq”, “Uch ayiq” kabi syujetlar asosida rollarni taqsimlash va voqealarni sahnalashtirish bolalarning:nutqini aktyorlik qobiliyatini, emotsional ifodasini, xotirasini, tasavvurini, ijtimoiy hamkorligini rivojlantiradi.

5. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNI TASHKIL ETISH MODELI

Tadqiqot natijasida o‘yinga asoslangan ta’limni tashkil etishning quyidagi modelini taklif etish mumkin:

1-bosqich-diagnostik bosqich. Bolalarning qiziqishlari, rivojlanish darajasi, mavjud bilimlari va muloqot xususiyatlari kuzatiladi.

2-bosqich-maqsadli-rejalashtirish bosqichi.Tarbiyachi o‘yin orqali shakllantirilishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma yoki kompetensiyani belgilaydi.

3-bosqich-muhitni tayyorlash.O‘yin uchun zarur predmetlar, atributlar, konstruktorlar, rasmlar va boshqa materiallar tayyorlanadi.

4-bosqich- motivatsion bosqich.Bolalarda o‘yinga qiziqish uyg‘otuvchi muammoli vaziyat yoki syujet yaratiladi.

5-bosqich- faol o‘yin bosqichi. Bolalar o‘yinda faol qatnashadi, rollarni bajaradi, muammolarni hal qiladi va o‘zaro hamkorlik qiladi.

6-bosqich- pedagogik qo‘llab-quvvatlash.Tarbiyachi zarur hollarda savol beradi, qo‘shimcha material taklif qiladi, bolalarning fikrini rivojlantiradi, ammo o‘yinning barcha qarorlarini o‘zi qabul qilmaydi.

7-bosqich- refleksiv-yakuniy bosqich.Bolalar o‘yinni muhokama qiladi, o‘z faoliyatini baholaydi va yangi bilimlarini ifodalaydi.

6. TARBIYACHINING O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMDAGI ROLI

O‘yinga asoslangan ta’limda tarbiyachining roli an’anaviy “bilim beruvchi” modeldan farq qiladi. U o‘yin jarayonining tashkilotchisi, kuzatuvchisi, hamkori va pedagogik fasilitatori sifatida faoliyat olib boradi. Tarbiyachining asosiy vazifalari:

- bolaning qiziqishlarini aniqlash;
- o‘yinning ta’limiy maqsadini belgilash;
- mos o‘yin texnologiyasini tanlash;
- rivojlantiruvchi muhit yaratish;
- bolalarni mustaqil qaror qabul qilishga undash;
- ochiq savollar berish;
- o‘yin jarayonini kuzatish;
- passiv bolalarni faol ishtirok etishga jalb qilish;
- bolalar o‘rtasidagi hamkorlikni qo‘llab-quvvatlash;
- o‘yin natijalarini qayd etish;
- individual rivojlanish dinamikasini tahlil qilish.

Pedagogning haddan tashqari aralashuvi o‘yinning tabiiyligini buzishi mumkin. Aksincha, umuman aralashmaslik ham maqsadga muvofiq emas. Eng maqbul yondashuv-“yo‘naltirilgan erkinlik” tamoyilidir. Ya’ni bola faoliyatni mustaqil

amalga oshiradi, pedagog esa uning rivojlanishi uchun zarur sharoit va savollarni taqdim etadi.

UNICEFning o‘yinga asoslangan ta’lim bo‘yicha materiallarida ham pedagogning asosiy vazifalaridan biri bolalar uchun yetarli vaqt va makon yaratish, materiallarni qiziqishni uyg‘otadigan tarzda joylashtirish va bolaning tabiiy qiziqishlari asosida o‘yinni boyitish ekani ko‘rsatilgan.

7. RIVOJLANTIRUVCHI O‘YIN MUHITINI TASHKIL ETISH

O‘yinga asoslangan ta’limning samaradorligi bevosita ta’lim muhitiga bog‘liq.

“Ilk qadam” dasturining mavjud nashrlarida ham rivojlanish markazlari va rivojlantiruvchi muhit uchun materiallar, shuningdek, turli yosh guruhlarida bolalar faoliyatini tashkil etish bo‘yicha alohida yo‘nalishlar ko‘zda tutilgan. Rivojlantiruvchi muhit quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak:

- xavfsiz;
- bolalar uchun ochiq;
- yoshga mos;
- estetik;
- o‘zgartiriluvchan;
- tanlash imkonini beruvchi;
- ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlovchi;
- turli faoliyatlarni integratsiyalash imkonini beruvchi.

Masalan, oddiy karton qutilar, matolar, yog‘och bo‘laklari, konstruktorlar va tabiiy materiallar bolalarning tasavvurini rag‘batlantiruvchi ochiq materiallar sifatida ishlatilishi mumkin.

Muhim jihat shundaki, o‘yin materiali faqat bitta maqsadga “qotirib qo‘yilmasligi” kerak. Masalan, oddiy karton quti bola uchun uy, mashina, do‘kon peshtaxtasi yoki robotga aylanishi mumkin. Bunday ochiq materiallar bolaning divergent fikrlashini qo‘llab-quvvatlaydi.

8. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNI “ILK QADAM” DASTURI BILAN INTEGRATSIYALASH

O‘yinga asoslangan ta’limni milliy dasturiy mazmun bilan bog‘lash uning amaliy qiymatini oshiradi. “Ilk qadam” dasturining takomillashtirilgan ikkinchi nashri O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun ishlab chiqilgan bo‘lib, dasturga davlat talablari, bolalar rivojlanishi va ta’limiy faoliyatni tashkil etishga oid yondashuvlar kiritilgan.

O‘yinga asoslangan mashg‘ulotlarni quyidagi yo‘nalishlar bilan integratsiyalash mumkin:

Rivojlanish yo‘nalishi	**O‘yin texnologiyasi**	**Kutiladigan natija**
Nutq va muloqot	Syujetli-rolli o‘yin	Lug‘at boyligi va muloqot rivojlanadi
Bilish jarayonlari	Didaktik o‘yin	Taqqoslash, guruhlash, xulosa chiqarish rivojlanadi
Matematika elementlari	Sanoq o‘yinlari	Miqdor va son haqidagi tasavvurlar rivojlanadi

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish	Rolli o‘yin	Hamkorlik va empatiya shakllanadi
Ijodiy rivojlanish o‘yin	Dramatik va ijodiy	Tasavvur va ijodkorlik rivojlanadi
Jismoniy rivojlanish	Harakatli o‘yin	Chaqqonlik, koordinatsiya va chidamlilik rivojlanadi
Konstruktiv faoliyat	Qurish-yasash o‘yinlari	Fazoviy tafakkur va rejalashtirish rivojlanadi

Shunday qilib, o‘yin alohida mashg‘ulot sifatida emas, balki maktabgacha ta’lim mazmunini amalga oshirishning integrativ vositasi sifatida qo‘llanilishi mumkin.

9. NATIJALAR (RESULTS)

Nazariy tahlil natijasida o‘yinga asoslangan ta’limning samaradorligini quyidagi asosiy natijalar bilan ifodalash mumkin.

Birinchidan, o‘yin bolalarning ta’limiy motivatsiyasini kuchaytiradi. Bola faoliyatning maqsadini o‘ziga qiziqarli vaziyat orqali anglaganida topshiriqni bajarishga bo‘lgan ichki ehtiyoj ortadi.

– Ikkinchidan, o‘yin bilish faolligini rivojlantiradi. Bola predmetlarni kuzatadi, taqqoslaydi, guruhlaydi, taxmin qiladi va o‘z xulosalarini tekshiradi.

– Uchinchidan, o‘yin kommunikativ rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi. Ayniqsa, guruhli va rolli o‘yinlarda bolalar o‘zaro muloqotga kirishadi.

– To‘rtinchidan, o‘yin ijodkorlik uchun ochiq muhit yaratadi. Bola tayyor javob bilan cheklanmaydi, balki o‘z yechimini taklif qilishi mumkin.

– Beshinchidan, o‘yin ijtimoiy-emotsional rivojlanishni ta’minlaydi.Bola sherigi bilan kelishish, kutish, qoidaga amal qilish, yordam berish va nizolarni hal qilishni o‘rganadi.

10. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIM SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI

O‘yinga asoslangan ta’limni baholashda faqat “bola topshiriqni bajardi yoki bajarmadi” mezonidan foydalanish yetarli emas. Quyidagi indikatorlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

– Bilish faolligi
– yangi vaziyatga qiziqish bildirishi;
– savollar berishi;
– sabab-oqibatni tushuntirishga harakat qilishi;
– mustaqil yechim taklif qilishi.
– Kommunikativ kompetensiya
– tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi;
– o‘z fikrini ifodalashi;
– suhbatdoshini tinglashi;
– o‘yin qoidalari bo‘yicha kelishishi.
– Ijtimoiy-emotsional rivojlanish

– o‘z emotsiyalarini boshqara olishi;
– boshqalarning holatini tushunishi;
– yordam ko‘rsatishi;
– nizoli vaziyatlarda kelishuv izlashga harakat qilishi.
– Ijodkorlik
– yangi g‘oya taklif qilishi;
– predmetlardan noodatiy foydalanishi;
– o‘yinga yangi syujet kiritishi;
– bir muammoga bir nechta yechim topishi.
– Mustaqillik
– o‘yin yoki rolni mustaqil tanlashi;
– topshiriqni kattalarsiz bajarishga harakat qilishi;
– o‘z faoliyatini rejalashtirishi;
– xatodan keyin qayta urinishi.

11. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari o‘yinga asoslangan ta’limni maktabgacha ta’lim tashkilotida qo‘llashning pedagogik jihatdan maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi. Biroq o‘yinni ta’lim jarayoniga shunchaki kiritish avtomatik ravishda yuqori natija bermaydi.

Asosiy muammo — o‘yin va pedagogik maqsad o‘rtasidagi muvozanatni saqlash. Agar pedagog o‘yinni haddan tashqari boshqarsa, bola tashabbusi kamayadi va faoliyat oddiy mashqqa aylanadi.Agar pedagog umuman yo‘naltirmasa, o‘yinning ta’limiy imkoniyatlari to‘liq amalga oshmasligi mumkin. Shuning uchun o‘yinga asoslangan ta’limning samarali modeli “erkin o‘yin + maqsadli pedagogik qo‘llab-quvvatlash” uyg‘unligiga asoslanishi kerak.

Bu yondashuvni quyidagi formula orqali ifodalash mumkin: O‘yinga asoslangan ta’lim samaradorligi = maqsad + qiziqish + faol ishtirok + rivojlantiruvchi muhit + pedagogik scaffolding + refleksiya. Bu yerda pedagogik scaffolding bolaning mustaqil bajarishi qiyin bo‘lgan vazifani bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlashni anglatadi. Xalqaro tajribada ham o‘yinga asoslangan ta’lim bolaning mustaqil faoliyati va pedagogning maqsadli qo‘llab-quvvatlashi o‘rtasidagi muvozanat asosida ko‘riladi. UNICEF o‘yinning samarali bo‘lishida vaqt, makon, material va kattalarning o‘yinni boyituvchi ishtirokini muhim omillar sifatida qayd etadi.

Shuningdek, zamonaviy rivojlanishga mos pedagogika bolalarning umumiy rivojlanish xususiyatlari bilan bir qatorda individual farqlar va ijtimoiy-madaniy kontekstni ham hisobga olishni talab qiladi. Demak, bitta o‘yin barcha bolalar uchun bir xil pedagogik natija bermasligi mumkin. Tarbiyachi o‘yinni bolaning rivojlanish darajasiga qarab moslashtirishi zarur.

12. O‘YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNI TAKOMILLASHTIRISH BO‘YICHA TAVSIYALAR

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yinga asoslangan ta’limni yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari surish mumkin:Har bir o‘yin oldidan aniq rivojlantiruvchi maqsad belgilanadi.

O‘yin mazmuni bolaning yoshiga va individual imkoniyatlariga moslashtiriladi.
O‘yinda bolaning tanlash huquqi saqlanadi.
Tayyor javob berish o‘rniga ochiq savollardan foydalaniladi.
O‘yin uchun xavfsiz va o‘zgartiriluvchan muhit yaratiladi.
Ochiq materiallardan foydalanish kengaytiriladi.
Individual va guruhli o‘yinlar uyg‘unlashtiriladi.

O‘yinning natijasi faqat yakuniy mahsulot bilan emas, jarayon orqali ham baholanadi.Tarbiyachi muntazam pedagogik kuzatuv olib boradi. Ota-onalar o‘yinning ta’limiy imkoniyatlari haqida xabardor qilinadi. O‘yinga raqamli texnologiyalar kiritilganda ular bolaning faol harakatini almashtirmasligi, balki uni boyitishi kerak. Milliy madaniyat va mahalliy ijtimoiy tajribaga mos o‘yinlardan foydalanish kengaytiriladi.

XULOSA

Maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘yinga asoslangan ta’limni tashkil etish bolaning tabiiy faoliyatini ta’limiy maqsadlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beruvchi samarali pedagogik texnologiyalardan biridir.

Nazariy tahlil natijasida o‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning bilish, nutqiy, ijtimoiy-emotsional, jismoniy va ijodiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi ko‘p funksiyali pedagogik vosita ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, o‘yinga asoslangan ta’limni oddiy ko‘ngilochar faoliyatdan farqlash lozim. Uning pedagogik samaradorligi aniq maqsad, mazmunli o‘yin vaziyati, rivojlantiruvchi muhit, bolaning faol ishtiroki, pedagogik qo‘llab-quvvatlash va refleksiyaning birligiga bog‘liq.

O‘yinga asoslangan ta’limning didaktik, syujetli-rolli, konstruktiv, harakatli, ijodiy-dramatik va muammoli o‘yin texnologiyalari maktabgacha ta’limning turli rivojlanish yo‘nalishlari bilan integratsiyalashishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘yinga asoslangan ta’limni samarali tashkil etishning asosiy pedagogik shartlari quyidagilardan iborat:

- bolaning shaxsiyati va qiziqishlarini markazga qo‘yish;
- o‘yin va ta’lim maqsadlarini uyg‘unlashtirish;
- rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish;
- tarbiyachining fasilitatorlik rolini kuchaytirish;
- bolaga mustaqil tanlov imkoniyatini berish;
- o‘yin jarayonida hamkorlikni rivojlantirish;
- kuzatish va rivojlanish dinamikasini baholash;
- milliy va xalqaro pedagogik tajribani uyg‘unlashtirish.

O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi doirasida rivojlantiruvchi muhit, bolalar faoliyati va rivojlanish natijalariga yo‘naltirilgan yondashuvlar mavjudligi o‘yinga asoslangan ta’limni milliy ta’lim mazmuni bilan integratsiyalash uchun muhim metodik asos yaratadi.

Shunday qilib, o‘yinga asoslangan ta’limni maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tizimli ravishda joriy etish nafaqat mashg‘ulotlarning qiziqarliligini oshiradi, balki bolaning mustaqil fikrlashi, muloqot qilishi, muammoni hal etishi, ijodkorligi va ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi. Eng muhimi, bunda bola ta’lim jarayonining obyekti emas, balki faol subyekti sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun. — Toshkent, 2019.

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. — Toshkent, 2022. Dastur O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tashkilotlarining ta’lim-tarbiyaviy faoliyatini tashkil etish uchun ishlab chiqilgan.

2. O‘zbekiston Respublikasi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari.

3. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturi.Takomillashtirilgan uchinchi nashr. Dastur O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2026-yil 17-iyuldagi 260-sonli buyrug‘iga ilova sifatida tasdiqlangan.

4. National Association for the Education of Young Children (NAEYC). Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs Serving Children from Birth Through Age 8. 4th ed. Washington, DC: NAEYC, 2022.

5. NAEYC. Developmentally Appropriate Practice: Position Statement. — Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.

6. Zosh, J. M., Gaudreau, C., Golinkoff, R. M., Hirsh-Pasek, K. The Power of Playful Learning in the Early Childhood Setting. NAEYC.

7. UNICEF & LEGO Foundation. Learning through Play: Strengthening Learning through Play in Early Childhood Education Programmes. — New York, 2018.